

Любити природу – означає не лише милуватися її красою, а бути завжди готовим їй допомогти. То ж процес гуманістичного виховання передбачає екологічно-доцільні форми організації дитячої праці у природі [5].

Треба навчати відчувати і оберігати природу своєю працею.

То ж керівники гуртків закладу всю роботу з організації дитячої праці в природі спрямовують на те, щоб залучити вихованців та учнів до посильних трудових справ, беручи участь в яких, школярі набувають конкретних навичок та вмінь.

Правильно організована трудова діяльність у природі завжди викликає в дитини потребу виявити своє почуття.

Створення необхідних умов для спілкування з природою, пробуджує радість, щирість, піднесений настрій, мотивує дітей до активних форм творчості.

Саме виховане вміння відчувати насолоду від краси рідної природи надовго збержуться в пам'яті згодом проросте у свідомості дитини дбайливим ставленням до природи рідного краю.

Література:

1. Шмалей С. В. Система екологічної освіти в загальноосвітній школі в процесі вивчення предметів природничо-наукового циклу: Дис. док. пед. наук, 13. 00. 01. – К. : 2005.
2. Гребенюк О. С. Загальні основи педагогіки: Підручник. – М. : Владос, 2003.
3. Захдебний А. Н., Суравегіна Н. Т. Екологічне виховання школярів у позакласній роботі // Виховання школярів. – 1985. – № 6.
4. Онегов А. С. Школа юннатів: Твій огорог. – М. : Детская литература, 1986.
5. Отношение школьников к природе / Под ред. И. Д. Зверева, И. Т. Суравегиной. – М. : Педагогіка, 1988.
6. Цветкова И. В. Экологическое воспитание младших школьников: Теория и методика внеурочной работы. – М., 2000.

Василенко А.С.*

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

У статті окреслено роль толерантності в сучасному суспільстві; розкрито окремі аспекти формування толерантності студентів у вищих навчальних закладах з точки зору педагогічної науки; розглянуто, як через освіту та педагогічну підготовку можна розвивати толерантну особистість.

З кінця 60-х років минулого століття в західній науковій педагогічній та психологічній літературі ведуться дискусії щодо

* © **Василенко А.С.**

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

проблеми толерантності, яку сприймають не лише як традиційну проблему західної думки чи суспільства, а саме як нову спільну проблему глобального світу [2, с. 135].

У другій половині ХХ століття були створені умови, яким сприяло послаблення кордонів між країнами та народами. Завдяки цьому було розширено міжнародну співпрацю та прогрес у всіх сферах суспільного життя. Однак світ, усупереч усім очікуванням, став більш конфліктним, загострились етнічні, релігійні, політичні та економічні проблеми як на міжнародному, так і на міжособистісному рівні.

Формування міжособистісних, міжгрупових, міжетнічних та міжнаціональних стосунків належить до найбільш складних та вразливих явищ суспільного життя. Соціальна трансформація суспільства відбувається в досить важких умовах. Світ стає тіснішим та переживає значні зміни у процесі розвитку. Саме з розвитком суспільства до людей прийшло розуміння, що Земля не є надто великою, вона – наш спільний дім, усі люди в якому – сусіди. А для того щоб людство успішно розвивалося, потрібно знаходити спільну мову. У безмежному різноманітті культур, релігій, думок, ідей, що належать людям різних країн, на допомогу має прийти «рятувальне коло» толерантності.

Актуально звернутись до феномена толерантності, щоб з'ясувати, яку роль це явище відіграє в етичній поведінці сучасної людини та педагогіці, визначити, наскільки важливою є необхідність виховання толерантної особистості, формування толерантних взаємин між студентами вищих навчальних закладів, а також між представниками всього людства. Адже в інтересах міжнародної злагоди принципово важливо, щоб кожна людина, громада та нація усвідомлювала й поважала полікультурний характер людського співтовариства.

Як вважає дослідник Я. Береговий, толерантність можна охарактеризувати як спосіб взаємодії, який зорієнтований на самопізнання, саморозвиток, визначення меж самоідентифікації, що сприяє гуманізації суспільства, співпраці з людьми, які відрізняються зовнішністю, мовою, переконаннями, звичаями чи вірою. Для кожної людини «важливо було б навчитися знаходити відмінність у спільному та спільне у відмінному, не сприймати відмінність як недолік» [2, с. 137].

Вивченню толерантності присвятили свої дослідження науковці зарубіжжя й України. Зокрема, теоретичним аспектам формування толерантності в молодого покоління присвячені праці А. Асмолова, В. Бабкіна, Н. Гасанова, В. Горбатенко, М. Євтуха, А. Зимбулі, В. Золотухіна, Н. Круглової, В. Лекторського, І. Оніщенко, Л. Редькіної та ін. Проблеми толерантності молоді досліджували С. Авраменко, О. Батуріна, Т. Білоус, Ю. Грачова, О. Грива, О. Хижняк, Я. Довгополова, І. Жданова, О. Зарівна, П. Комогоров, О. Пугачова, О. Рибак та ін. Педа-

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

гогічний контекст феномена толерантності розглянуто у працях таких авторів, як І. Бех, М. Бубер, Л. Завірюха, В. Калошин, М. Карандаш, В. Рахматшаєва, В. Шалін та ін. Як свідчить аналіз наукових праць, в Україні кількість наукових досліджень, присвячених проблемам толерантності, є недостатньою для створення наукового підґрунтя формування толерантності у студентської молоді.

Поняття «толерантність» порівняно нове в науковому дискусійному полі України. Однією з важливих умов побудови позитивних взаємин з представниками інших національностей є взаємодія на основі толерантності, порозуміння, поваги до поглядів, думок, цивілізацій, традицій, цінностей та культур інших країн і народів, тому потрібно шукати шляхи щодо створення умов для розвитку толерантності.

Мета нашої статті – обґрунтування основ формування толерантності у студентів ВНЗ як педагогічної проблеми. Відповідно до цього завдання дослідження – з'ясувати сутність поняття «толерантність» та окреслити окремі аспекти формування толерантної особистості сучасного студента в умовах ВНЗ.

А. Асмолов з цього приводу говорить, що толерантність необхідна у взаєминах між окремими особами, у сім'ї та громаді. У школах, університетах та осередках неформальної освіти, удома й на роботі необхідно створювати дружню атмосферу, будувати злагоджені стосунки, виявляти уважність один до одного та почуття солідарності. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування, свобода думки, совісті й переконань. Толерантність не притаманна людині від народження, і може ніколи й не з'явитися, якщо не буде спеціально вихована, сформована. Шлях до толерантності – це емоційна, інтелектуальна праця, оскільки її досягнення можливе лише на основі зміни самого себе, власних стереотипів та свідомості [1, с. 272].

Розвиток толерантності починається з дитинства, в оточенні сім'ї. Значну роль у вихованні толерантності відіграють держава, релігія, культура, ЗМІ, а також заклади освіти. Толерантна особистість продовжує формуватися в школі та вищому навчальному закладі. усі ці соціальні інститути сприяють формуванню толерантності як внутрішньої згоди суб'єкта із самим собою, як способу існування особистості, який веде до її самоствердження. Вважаємо, що саме система освіти здатна налагодити зв'язок з усіма іншими соціальними інститутами та стати сполучною ланкою між ними та людиною, створюючи умови для успішного розвитку особистості. Творча взаємодія системи освіти з іншими соціальними інститутами є запорукою розвитку сучасного суспільства. Отже, вектор освіти потрібно спрямувати на формування толерантної свідомості та поведінки.

Багато філософів та педагогів безпосередньо пов'язують

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

Освіта впродовж життя

досягнення миру з розвитком освіти. Головною причиною війн вважають відмінність у поглядах, що виникає саме від неосвіченості людей. У теоретичній і практичній спадщині В. Сухомлинського основою нової концепції виховання й формування особистості є особистість, «яка базується не на принципах авторитарної педагогіки, а на загальнолюдських моральних цінностях» [7, с. 329].

Від народження у своєму характері, поведінці кожен індивід має добрі і погані спадкові риси: альтруїзм та егоїзм, милосердя і жорстокість, схильність до агресії, насильства чи здатність прощати, створювати дружню атмосферу. Жодну із цих спадкових рис неможливо викоринити. Але кожна можна, більшою чи меншою мірою, розвинути, сформувати чи, навпаки, призупинити її подальший розвиток. Однак, на превеликий жаль, ні загальна, ні галузеві педагогіки, фактично не займаються вихованням, розвитком, укоріненням у характері та поведінці толерантності. Зважаючи на це, на допомогу приходить педагогіка толерантності, головним завданням якої є розвиток здатності до терпіння, витримки, самоконтролю та вміння вирішувати проблемні ситуації без агресії.

Педагогіка толерантності передбачає вирішення мирним шляхом суперечностей та конфліктів в освіті, створення соціально-педагогічних умов толерантної взаємодії, культури спілкування, оскільки толерантність є гарантією суспільної стабільності. Вона покликана концептуально забезпечити процес трансформації толерантності як універсальної загальнолюдської цінності в цілі, які реалізуються на практиці в галузі освіти. Навчання толерантності поступово входить в освіту, воно повинно стати абсолютним пріоритетом. Молодь повинна усвідомлювати, що всі люди рівні. Відбувається це в загальному контексті формування толерантної свідомості.

«Толерантна освіта», тобто освіта, реалізована на основі педагогіки толерантності, передусім спрямована на розуміння інших людей, які відрізняються національністю, поглядами та релігійними переконаннями, на формування толерантного суспільства, створення таких умов для навчання, які б забезпечували свободу та захищеність особистості, сприяли досягненню порозуміння різних прошарків населення та оволодінню студентами цінностями демократичного суспільства. Студентам потрібно допомогти навчитися розуміти інших людей, пізнавати їхні проблеми, виявляти шляхи взаємодопомоги і взаємодії у повсякденних ситуаціях. На думку А. Мурашова, «ця проблема безмежна, і вона не буде подолана, поки немає ідей об'єднання, визначеності суспільства, яку ми самі створюємо» [6, с.20].

Сьогодні в освітніх закладах не лише готують майбутніх спеціалістів, але й навчають їх нести відповідальність за свої вчинки, будувати гармонійні стосунки. Надзвичайно актуаль-

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

ною стає потреба формування у студентів духовних, культурних, моральних цінностей у їх національному та загальнолюдському розумінні. Головне завдання – сформувати у студентської молоді ставлення до толерантності як до цінності. Зважаючи на прояви нетерпимості, жорстокості, расизму, дискримінації, соціальної ізоляції, які простежуються в сучасному світі, необхідно шукати шляхи мирного та толерантного співіснування студентів в умовах полікультурності, оскільки толерантні взаємини молодих людей, які навчаються в одному середовищі, є однією із ланок формування незалежного громадянського суспільства. Здобуваючи навички не тільки професійного, але й соціального спілкування, студенти засвоюють і закріплюють ті норми та правила, які прийняті в тому чи іншому професійному середовищі, тобто оволодівають основами культури толерантної поведінки [5, с. 45].

Освіта, з одного боку, повинна розвивати людину як індивіда, а з іншого, формувати людину, яка вміє і бажає співіснувати з іншими людьми, виховувати в ній гуманні цінності. Адже виховання толерантності в майбутніх фахівців, які після закінчення університетів будуть творити долю не лише нашої держави, але й всієї планети, є важливою запорукою майбутнього всього людства.

Толерантність є дієвою тоді, коли пронизує всі сфери і види діяльності студентів, стверджують Т.Веретенко та Я.Долгополова. Освіта є тим соціальним інститутом, у межах якого може формуватися толерантна свідомість і поведінка студентів як через систему виховної роботи, так і через зміст освіти, за допомогою програм, підручників, різних форм організації навчання, які б допомагали розвивати у студентів практичні навички толерантної взаємодії. Толерантна освіта сприяє також об'єднанню педагогів, які не сприймають ніяких форм агресії в освітніх закладах. Професіоналізм педагогічного спілкування виявляється в готовності й умінні використовувати наявні знання на практиці, вирішувати безліч педагогічних завдань; у виробленні норм поведінки; у готовності до співпраці з учнями, батьками та колегами; в емоційній контактності, що виявляється в чуйності, здатності до співпереживання; у високому рівні емоційної стабільності, педагогічної толерантності в різних конфліктних ситуаціях [3, с. 212].

Толерантний викладач – це, на нашу думку, педагог, який ефективно працює в напрямі розвитку толерантності. Він відіграє чи не найголовнішу роль у формуванні студентської толерантності в освітньому закладі, оскільки лише толерантна особистість може виховувати, формувати та розвивати толерантні цінності в інших. Толерантний викладач повинен виховувати у студентів уміння позитивно взаємодіяти з іншими людьми. Свою діяльність він повинен базувати на принципах

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

толерантності, основні з яких такі: цілеспрямованості, взяття до уваги індивідуальних особливостей кожного індивіда, зв'язку толерантності з життям, ставлення до інших з повагою, опори на позитивне, створення толерантного середовища в навчальному закладі, співпраці.

Викладач має володіти різними методами та прийомами, які б допомагали розвивати толерантність у студентів. Такий викладач поважає почуття та позицію кожного, формує почуття справедливості, створює вільну та демократичну атмосферу на заняттях, готовий до діалогу, розуміння та солідарності, спроможний розвивати почуття взаємної прихильності [4, с.109]. Отже, толерантність є необхідною умовою для об'єднання людей різної віри, поглядів, культурних традицій і політичних переконань. Вона може бути сформована за допомогою відповідної педагогічної взаємодії. Формування толерантності у студентів вищих навчальних закладів України потребує подальшого вивчення. Виникає необхідність визначення та ґрунтовного вивчення шляхів, методів та прийомів для розвитку толерантності в молодого покоління. І якщо студенти розвиватимуть у собі вічні істини – любов, щирість, доброзичливість, духовність – те, на чому тримається життя, неодмінно з'явиться більше шансів побачити надійне майбутнє. «Толерантна освіта» є передумовою створення мирних взаємин у суспільстві.

Таким чином, толерантність визначаємо як мистецтво співіснувати у світі різних людей та ідей, здатність мати права та свободи, не порушуючи прав та свобод інших людей, як спосіб взаємодії, зорієнтований на самопізнання, саморозвиток, визначення меж самоідентифікації, що сприяє гуманізації суспільства, співпраці з людьми, які відрізняються зовнішністю, мовою, переконаннями, звичаями чи вірою.

Для формування толерантної особистості сучасного студента необхідно дотримуватися таких правил, як особистісна повага один до одного та до думок різних студентів, сприйняття особистості з усіма її особливостями, ввічливе ставлення до людини як найвищої цінності, виявлення співчуття один до одного. Сучасна молодь повинна зрозуміти, що всі люди різні, неповторні та особливі.

Література:

1. Асмолов А. Г. Формирование установки толерантного сознания как теоретическая и практическая задача / Асмолов А. Г. // Мы – сограждане / [под. ред. Селивановой Л. И.]. – М. : Изд-во «Бонфи», 2002. – Т2. – С. 270-278.
2. Береговой Я. А. Толерантность. Педагогика толерантности / Я. А. Береговой // Педагогіка толерантності. – 2004. – № 1. – С. 135-139.
3. Веретенко Т. Толерантність у професійній підготовці майбутніх учителів / Т. Веретенко, Я. Долгополова // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 4. – С. 65-72.

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

4. Клепцова Е. Ю. Психология и педагогика толерантности: учеб. пособие для слушателей системы дополнительного профессионального педагогического образования / Е. Ю. Клепцова. – М. : Академический Проект, 2004. – 176 с.
5. Коржуев А. В. Толерантность в контексте педагогической культуры преподавателя вуза / А. В. Коржуев, Н. Ю. Кудзиева, В. А. Попков // Педагогика. – 2003. – № 5. – С. 44-48.
6. Мурашов А. А. Гримасы толерантности: когда терпимость не терпима / А. А. Мурашов // Педагогика толерантности. – 2004. – № 1. – С. 16-20.
7. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : В 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 322-338.

Коліщук С. В.*

ХРИСТИЯНСЬКІ ЦІННОСТІ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МОЛОДШОГО СПЕЦІАЛІСТА

У статті йде мова про необхідність використання християнських цінностей у формуванні духовної культури майбутніх педагогів і вихователів. Ураховуючи, що освіта в Україні має світський характер, автор робить акцент на ролі християнської моралі як складової загальнолюдських цінностей у виховному процесі.

Реформування освіти в Україні на зламі століть призвело до руйнування старих цінностей, орієнтирів виховання, що зумовило необхідність пошуку нових. Це, насамперед, позначилося на формуванні кінцевої мети навчання та виховання [2, с. 6]. Першочерговим завданням і кінцевою метою виховання майбутніх громадян України має виступати формування духовних цінностей особистості.

Упроваджуючи систему виховання, засновану на народності, родинності, не можна не враховувати таку істотну рису українського народу, як релігійність [4, с. 58]. Ще К. Д. Ушинський стверджував, що класична педагогіка віднаходила свої основні ідеї саме в християнстві [6, с. 38]. Як свідчить історія педагогіки, релігія була і є могутнім чинником розвитку педагогічних поглядів. І не дивно, що сучасні високорозвинені країни використовують виховний потенціал релігії, адже проблема духовності у вихованні підростаючого покоління сьогодні є однією із глобальних проблем. Саме духовність надихає людей у найбільш складні роки історії своєї країни на подвиги. Навіть спалені на вогнищі, у печах крематорію герої залишаються в душі народу, овіяні знаменням духовності і своєю жертвою, як перетворений на льодяну брилу і нескорений генерал Карбишев, був і залишається символом духовності для виховання патріотизму в дітей і молоді. На жаль, переписування історії іноді призводять до вихолощення цієї духовності. Так, єдність народів всіх національностей, масовий героїзм, патріотизм всього народу в роки Великої Вітчизняної війни

* **Коліщук С. В.**